

Stanowiska i deklaracje przywódców partii politycznych w Polsce wobec religii

Leaders of political parties in Poland on religious issues – their stance and declarations

Maciej Hartliński

maciej.hartlinski@uwm.edu.pl

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; zainteresowania naukowe: przywództwo polityczne, partie polityczne.

Jakub Klepański

jakub.klepanski@student.uwm.edu.pl

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Doktorant w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; zainteresowania naukowe: polityka bezpieczeństwa Polski, partie polityczne, przywództwo polityczne.

Relacje między religią a państwem stanowią jedno z istotniejszych zagadnień w dyskursie publicznym. Z różnym natężeniem i częstotliwością, w zależności od aktualnych wydarzeń politycznych, kwestia ta jest poruszana w mediach oraz staje się osią debaty publicznej.

Jak dotąd brak jest literatury przedmiotu skupiającej się na wypowiedziach przywódców partii politycznych w Polsce w kwestii

religii. Niniejsze opracowanie stara się wypełnić tę lukę oraz zrealizować cel, jakim jest analiza porównawcza stanowisk i deklaracji przywódców partyjnych wobec szeroko rozumianego pojęcia religii. Zdając sobie sprawę z tego, że przypisywanie i kwalifikowanie poszczególnych wypowiedzi wiąże się z licznymi polemikami, autorzy uznali, iż mimo to warto rozpocząć dyskurs nad tym zagadnieniem.

Mając na uwadze, że jest to pierwsza tego typu analiza, starano się postawić trzy główne pytania badawcze, które pozwolą na rozwiązanie poruszanego problemu. Zestaw pytań badawczych odnosi się do następujących zachowań przywódców partii politycznych: jak często się oni wypowiadali?, jakie kwestie poruszali w swoich wypowiedziach?, czy odnosili się pozytywnie bądź negatywnie do poszczególnych tematów?

Autorzy będą się starali wyjść poza aspekt deskryptywny oraz zweryfikować zebrany materiał pod kątem zmiennych. Dotyczyć to będzie przede wszystkim różnic w ramach poszczególnych partii oraz ich przywódców, jak i zastosowania kryterium podziału na przywódców partii lewicowych, a także prawicowych. Główną metodę badawczą stanowić będzie analiza ilościowa i jakościowa, której wybór wydaje się zasadny ze względu na postawiony cel oraz pytania badawcze.

Dobór przywódców i partii musi łączyć w sobie element relewancji. Analiza uwzględni wiodące partie polityczne oraz ich liderów w ostatnich latach. Jej zakres obejmie zatem następujących przywódców partii politycznych: Prawo i Sprawiedliwość (Lech Kaczyński, Jarosław Kaczyński), Platforma Obywatelska Rzeczypospolitej Polskiej (Maciej Płażyński, Donald Tusk, Ewa Kopacz), PSL (Roman Bartoszcze, Waldemar Pawlak, Jarosław Kalinowski, Janusz Wojciechowski, Janusz Piechociński), Sojusz Lewicy Demokratycznej (Leszek Miller, Krzysztof Janik, Józef Oleksy, Wojciech Olejniczak, Grzegorz Napieralski).

Aby wykorzystać możliwie rzetelny, szeroki oraz dostępny zakres danych do analizy, wykorzystane zostaną stanowiska i deklaracje wygłaszane w Sejmie RP. Zakres wypowiedzi wymienionych wyżej przywódców odnosi się do lat 1991-2015.

Na strukturę opracowania składają się dwa punkty. Najpierw przedstawione zostaną podstawowe kwestie teoretyczne, które stanowiły punkt odniesienia dla przeprowadzonej analizy. Następnie ukaże się wyniki analizy ilościowej i jakościowej. Ostatnią część będą stanowiły wnioski płynące z badań.

1. Założenia teoretyczne procesu badawczego

Publiczne przemówienia stanowią istotną wskazówkę do poznania wartości reprezentowanych przez polityków oraz pełnią ważną funkcję polityczną¹. Analiza wypowiedzi przywódców politycznych w Polsce jest kwestią znaną w literaturze przedmiotu, choć nie pojawia się w niej zbyt często². Badania przemówień mogą podążać w różnych kierunkach metodologicznych³ i skupiać się na odmiennych przykładach. Intrygujące poznawczo oraz metodologicznie są np. analizy przemówień premierów⁴ czy przywódców partyjnych⁵ w Wielkiej Brytanii, prezydentów Stanów Zjednoczonych Ameryki⁶, Tajwanu⁷, a także wybranych państw Afryki⁸.

W kontekście badań nad przywódcami i ich wystąpieniami publicznymi ciekawą próbą staje się dążenie do określenia ich charyzmatyczności⁹, np. przy pomocy analizy treści przemówień

¹ T. Triadafilopoulos, *Politics, Speech, and the Art of Persuasion. Toward an Aristotelian Conception of the Public Sphere*, „The Journal of Politics”, nr 3, 1999, s. 741-757.

² Zob. P. Żukiewicz, *Emocjonalny wymiar przywództwa Jarosława Kaczyńskiego. Analiza wystąpień premiera na konwencjach wyborczych w 2007 r.*, „Przegląd Polityczny”, nr 1, 2009, s. 25-38; R. Zimny, P. Żukiewicz, *The Emotionality of Jarosław Kaczyński's Language versus the Efficiency of the Political Messaging. A Politolinguistic Survey*, „Linguistic Applied”, 2010, s. 297-312; P. Schmidt, *Analiza wystąpień sejmowych Jarosława Kaczyńskiego w okresie Sejmu VI kadencji*, [w:] M. Harliński (red.), *Przywództwo polityczne w Polsce i na świecie*, Olsztyn 2013, s. 229-241.

³ Przykładowo mogą to być: *Narrative Conceptualization Analysis (NCA)*, *Membership Categorization Analysis (MCA)*, *Critical Discourse Analysis (CDA)*.

⁴ R. Toye, *The Rhetorical Premiership. A New Perspective on Prime Ministerial Power Since 1945*, „Parliamentary History”, nr 2, 2011, s. 175-192.

⁵ A. Fetzer, P. Bull, *Doing Leadership in Political Speech. Semantic Processes and Pragmatic Inferences*, „Discourse & Society”, nr 2, 2012, s. 127-144.

⁶ T. Collet, *Civilization and Civilized in Post-9/11 US Presidential Speeches*, „Discourse & Society”, nr 4, 2009, s. 455-475; G.L. Dillon, A. Doyle, C.M. Eastman i in., *The Rhetorical Construction of a President*, „Discourse & Society”, nr 2, 1990, s. 189-200.

⁷ O. Wei-Lun, K. Ahrens, *Ideological Influence on BUILDING Metaphors in Taiwanese Presidential Speeches*, „Discourse & Society”, nr 3, 2008, s. 383-408; M. Cheng, *Constructing a New Political Spectacle. Tactics of Chen Shui-bian's 2000 and 2004 Inaugural Speeches*, „Discourse & Society”, nr 5, 2006, s. 583-608.

⁸ M.A. Alo, *A Rhetorical Analysis of Selected Political Speeches of Prominent African Leaders*, „British Journal of Arts and Social Science”, nr 1, 2012, s. 87-100.

⁹ M.C. Bligh, J.C. Kohles, J.R. Meindl, *Charisma under Crisis. Presidential Leadership, Rhetoric and Media Responses Before and After September 11th Terrorist Attacks*, „Leadership Quarterly”, nr 2, 2004, s. 211-239; B. Shamir, M.B. Arthur, *The Rhetoric of Charismatic Leadership. A Theoretical Extensions, a Case Study, and*

Mahatmy Gandhiego¹⁰. Interesujące wydaje się także zwrócenie uwagi na specyfikę aplauzu towarzyszącego przemówieniom przywódców¹¹. Ta kwestia ukazuje bowiem, na ile aplauz jest skoordynowany z treścią, a na ile obserwatorzy zostają do niego zachęceni przez samego przywódcę lub prowadzącego spotkanie¹². Pozwala to na wyróżnienie w przemówieniach politycznych aplauzu proszonego (*invited*) i nieproszonego (*uninvited*)¹³.

Jednym z celów takich analiz jest rozpoznanie preferencji oraz wartości głoszonych przez danego polityka, co w wielu wypadkach służy zobrazowaniu wizji, a także kierunków prowadzonej polityki. Różnice i podobieństwa między przywódcami politycznymi można dostrzec zwłaszcza wtedy, kiedy stosuje się ujęcie porównawcze.

Jednym z najbardziej przydatnych tekstów, sprzyjających zaprojektowaniu procesu badawczego, jest ten autorstwa Shaula Shenhava¹⁴. Badacz proponuje zastosowanie metody, którą nazywa *narrative conceptualization analysis*. Składa się ona z następujących kroków: wybór określonego pojęcia, wybór tekstów poddanych analizie, wskazanie słów kluczowych określających analizowane pojęcia, odnalezienie w tekście tych słów, powiązanie ich z kontekstem zastosowania, chronologiczne usystematyzowanie wyników, analiza toku narracji. Przydatność owej metodologii pokazuje jej zastosowanie do przemówień inauguracyjnych przywódców partii Likud.

Ważną wskazówką do prowadzenia badań w kontekście przemówień wydaje się analiza Daniela Coffeya¹⁵, który dążył do określenia ideologii za pomocą analizy treści. W tym celu ukazał kilka ciekawych

Implications for Research, „Leadership Quarterly”, nr 1, 1994, s. 25-42.

¹⁰ M.C. Bligha, J.L. Robinson, *Was Gandhi „Charismatic”? Exploring the Rhetorical Leadership of Mahatma Gandhi*, „Leadership Quarterly”, nr 5, 2010, s. 844-855.

¹¹ J. Heritage, D. Greatbatch, *Generating Applause. A Study of Rhetoric and Response at Party Political Conferences*, „American Journal of Sociology”, nr 1, 1986, s. 110-157.

¹² P. Bull, M. Nrordhuizen, *The Mistiming of Applause in Political Speeches*, „Journal of Language and Social Psychology”, nr 3, 2000, s. 275-294.

¹³ P. Bull, *Do Audiences Applaud Only „Claptrap” in Political Speeches? Analysis of Invited and Uninvited Applause*, „Social Psychological Review”, nr 2, 2000, s. 32-41; P. Bull, P. Wells, *By Invitation Only? An Analysis of Invited and Uninvited Applause*, „Journal of Language and Social Psychology”, nr 3, 2002, s. 230-244.

¹⁴ S. Shenhav, *Once Upon a Time There Was a Nation. Narrative Conceptualization Analysis. The Concept of „Nation” in Discourse of Israeli Likud Party Leaders*, „Discourse & Society”, nr 1, 2004, s. 81-104.

¹⁵ D. Coffey, *Measuring Gubernatorial Ideology. A Content Analysis of State of the State Speeches*, „State Politics and Policy Quarterly”, nr 1, 2005, s. 88-103.

zabiegów. Po pierwsze, dokonał przyporządkowania każdego zdania do kategorii: liberalne, konserwatywne, nieideologiczne. Następnie każde ideologiczne zdanie przypisał do jednej z 10 kategorii¹⁶. Po drugie, zastosował wzór, który miał wskazać liczbę określającą ideologię danego polityka¹⁷. Badania te potwierdziły występujące różnice pomiędzy poszczególnymi gubernatorami, ale – co ciekawsze – pomiędzy partiami, które reprezentują.

Kolejną przydatną analizę stworzył Dawid Lewis, który skupił się na telewizyjnych wypowiedziach prezydentów Stanów Zjednoczonych Ameryki¹⁸. Wyodrębnił on trzy główne przesłanki możliwe do wykorzystania przez prezydentów w czasie przemówień w telewizji. Należały do nich: nawoływanie członków Kongresu do powzięcia działań legislacyjnych, apelowanie do obywateli oraz wywieranie wpływu na swoich przedstawicieli w parlamencie, apelowanie o poparcie. W kolejnym kroku każdej wypowiedzi przyporządkował 0 (jeśli nie występowała żadna z powyższych kategorii), 1 (jeśli była obecna jedna) i – analogicznie – 2 oraz 3. Następnie zastosował 10 zmiennych niezależnych. Powyższy proces pozwolił na weryfikację hipotez oraz wskazał, że prezydenci najczęściej wykorzystywali przemówienia telewizyjne w pierwszym roku po wygranych wyborach, zaś najmocniejszą determinantę stanowiły kwestie związane z polityką dotycząca sfery ekonomii i energetyki.

Następną pracą, korespondującą z podjętym problemem, jest analiza wypowiedzi na przykładzie nowo wybranych posłanek do parlamentu w Nowej Zelandii¹⁹. W tym celu autorki opracowania wpięrcw zastosowały analizę jakościową, a dopiero potem ilościową analizę treści, w której dostrzegły osiem głównych słów najczęściej się powtarzających²⁰. Następnie, po wskazaniu częstotliwości ich stosowania w poszczególnych latach, ukazano ich kontekst. Pozwoliło to na zobrazowanie liczbami i treścią głównych wątków wypowiedzi, które najczęściej skupiały się na wyborcach, roli kobiet oraz własnej partii politycznej.

¹⁶ Budżet, rozwój ekonomiczny, dobrobyt społeczny, opieka zdrowotna, ład i porządek, moralność, swobody obywatelskie, regulacje stanowe, edukacja, środowisko.

¹⁷ Ideologia równa się: w liczniku – zdania liberalne odjąć zdania konserwatywne, w mianowniku – zdania liberalne dodać zdania konserwatywne.

¹⁸ D. Lewis, *The Two Rhetorical Presidencies. An Analysis of Televised Presidential Speeches, 1947-1991*, „American Politics Research”, nr 3, 1997, s. 380-395.

¹⁹ P. Horn, M. Leniston, P. Lewis, *The Maiden Speeches of New Zealand Women Members of Parliament*, „Political Science”, nr 2, 1983, s. 229-266.

²⁰ Kobieta, mężczyzna, Nowa Zelandia, elektorat, partia polityczna posłanki, partia opozycyjna, rodzina, młode osoby.

2. Ilościowa i jakościowa analiza deklaracji przywódców partyjnych

Analiza ilościowa dotyczy liczby i okresu czasowego wystąpień przywódców partyjnych. Przedstawione w Tabeli 1 wyniki ukazują porównanie ogólnej liczby wypowiedzi do tych, które odnoszą się do kwestii związanych z religią. Ten etap badań okazał się najtrudniejszy, gdyż zmusił do subiektywnego włączania wypowiedzi oraz sformułowań do katalogu związanego z szeroko rozumianą religią.

Przede wszystkim należy stwierdzić, że przywódcy partii politycznych rzadko poruszają tę tematykę. Stanowi ona raczej margines ich wypowiedzi. Spośród 3795 wypowiedzi parlamentarnych, które wygłosili analizowani przywódcy partyni, te dotyczące kwestii religii pojawiły się 62 razy i stanowiły 1,6%. Największy współczynnik wystąpień związanych z religią w kontekście wszystkich wystąpień parlamentarnych badanych przywódców przypada na lata 1997-2001, gdzie wynosi 3,4%. Dane ukazują różnicę między 90. latami XX wieku, a okresem po 2001 roku. W tym pierwszym przypadku częściej dotykano tytułowej problematyki – około 3% w porównaniu do około 1%.

Największa liczba wypowiedzi na temat religii dotyczy przywódców SLD (28 odniesień), następnie PSL (20). Najrzadziej zaś mówili o niej przywódcy PiS (8) i PO (6). Przywódcami, którzy najczęściej odnosili się do aspektów religijnych, byli J. Oleksy (13 wystąpień – 5,8%) oraz L. Miller (11 – 2,6%). Brak odwoływania się do tych aspektów dotyczy pięciu przywódców partyjnych: L. Kaczyńskiego, M. Płażyńskiego, R. Bartoszcze, J. Wojciechowskiego, K. Janika.

Tab. 1. Liczba wypowiedzi ogólnych w stosunku do liczby wypowiedzi dotyczących religii

		1991-2015					
		LWO	LWR	%	LWO	LWR	%
PiS	L. Kaczyński	2	0	0	401	8	2
	J. Kaczyński	399	8	2			
PO	M. Płażyński	39	0	0	578	6	1
	D. Tusk	222	5	1,8			
	E. Kopacz	317	1	0,3			

PSL	R. Bartoszcze	7	0	0	1325	20	1,51
	W. Pawlak	526	9	1,7			
	J. Kalinowski	189	5	2,6			
	J. Wojciechowski	121	0	0			
	J. Piechociński	482	6	1,2			
SLD	L. Miller	414	11	2,6	1491	28	1,87
	K. Janik	160	0	0			
	J. Oleksy	222	13	5,8			
	W. Olejniczak	402	3	0,7			
	G. Napieralski	293	1	0,3			
SUMA					3795	62	1,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostępnych na oficjalnych stronach internetowych archiwum Sejmu i Senatu RP

Ciekawa zależność powstaje w kontekście związku wypowiedzi dotyczących religii z płaszczyzną partyjną – o ile badany aspekt najczęściej razy poruszali przywódcy SLD, o tyle najwyższy procentowy współczynnik odnotowano przy przywódcach PiS-u (2%). Dla porównania, w SLD i PSL tych przywódców jest po pięciu. Dlatego w kontekście liczby wypowiedzi na płaszczyźnie partyjnej najwyższy wynik odnotowano przy SLD, a w kwestii częstotliwości odniesień do religii – przy PiS-ie.

Kolejnym krokiem staje się próba analizy jakościowej. Należy wskazać, że jest to zadanie trudne i obarczone dużą dozą subiektywności. Jego punktem wyjścia była lektura wystąpień poszczególnych przywódców politycznych i przyporządkowanie wypowiedzi do określonego zagadnienia. Naturalnie rodziło to pewną nieostrość granic pomiędzy danymi sformułowaniami. Niemniej jednak udało się wskazać na pięć głównych tematów związanych z problematyką religii, o których wypowiadali się przywódcy. Są to: relacje Kościół-państwo, konkordat, indywidualny stosunek do Kościoła, wartości religijne, Watykan. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż liczba odniesień do danych tematów nie równa się liczbie wystąpień polityków, w których mówiono o religii. Wynika to z tego, że w jednym wystąpieniu mogła zostać poruszona większa liczba badanych aspektów.

Tab. 2. Tematy poruszane przez przywódców politycznych w kwestii religii

		1991-2015				
		Relacje Kościół- państwo	Konkordat	Indywidualny stosunek do Kościoła	Wartości religijne	Watykan
PiS	L. Kaczyński	0	0	0	0	0
	J. Kaczyński	1	0	1	6	0
PO	M. Płażyński	0	0	0	0	0
	D. Tusk	3	0	0	2	0
	E. Kopacz	1	0	0	0	0
PSL	R. Bartoszcze	0	0	0	0	0
	W. Pawlak	2	1	2	3	1
	J. Kalinowski	1	0	0	4	0
	J. Wojciechowski	0	0	0	0	0
	J. Piechociński	0	0	3	3	0
SLD	L. Miller	8	1	4	2	1
	K. Janik	0	0	0	0	0
	J. Oleksy	3	3	3	1	0
	W. Olejniczak	1	1	0	0	0
	G. Napieralski	0	0	0	0	0
SUMA		20	6	13	20	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostępnych na oficjalnych stronach internetowych archiwum Sejmu i Senatu RP

Na podstawie przeanalizowanego materiału, który zobrazowany został w tabeli 2, można wyciągnąć następujące wnioski. Najczęściej poruszaną kwestią w badanym kontekście są wartości religijne (21 razy), a najrzadziej relacje z Watykanem (3). Osobą najczęściej mówiącą o relacjach Kościoła z administracją państwową jest L. Miller, o konkordacie – J. Oleksy, o stosunku do Kościoła – L. Miller, o wartościach religijnych – J. Kaczyński.

Przywódcy SLD zwracają większą uwagę na sformalizowanie relacji Kościoła z państwem i funkcjonowanie tej współpracy, rządziej natomiast odnoszą się do wartości chrześcijańskich. Inaczej sytuacja wygląda wśród przywódców partii prawicowych (PiS) oraz centrowych (PO, PSL). Tutaj wygłaszanie stanowisk dotyczących wartości chrześcijańskich wykracza poza wątek relacji Kościoła z państwem.

Kolejnym krokiem jest próba wskazania na stosunek przywódców politycznych do wygłaszanych treści. Każdą z wypowiedzi przyporządkowano do jednej z trzech kategorii: pozytywny, neutralny, negatywny. Następnie – dla unaocznienia wybranych aspektów – przywołano konkretne wypowiedzi.

Tab. 3. Stosunek przywódców partyjnych do poszczególnych tematów

		1991-2015				
		Kościół- państwo	Konkordat	Indywidualny stosunek do Kościoła	Wartości religijne	Watykan
PiS	L. Kaczyński	-	-	-	-	-
	J. Kaczyński	-	-	POZ.	POZ.	-
PO	M. Płażyński	-	-	-	-	-
	D. Tusk	NEUT.	-	-	POZ.	POZ.
	E. Kopacz	NEUT.	-	-	-	-
PSL	R. Bartoszcze	-	-	-	-	-
	W. Pawlak	NEUT.	POZ.	POZ.	POZ.	POZ.
	J. Kalinowski	NEUT.	-	-	POZ.	-
	J. Wojciechowski	-	-	-	-	-
	J. Piechociński	-	-	POZ.	POZ.	-

SLD	L. Miller	NEUT.	POZ.	NEUT.	NEUT.	-
	K. Janik	-	-	-	-	-
	J. Oleksy	NEUT.	POZ.	NEUT.	NEUT.	-
	W. Olejniczak	NEUT.	NEUT.	-	-	-
	G. Napieralski	-	-	-	-	-

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie danych z tabeli 3 można stwierdzić, że tematem, który cieszył się największą popularnością wśród badanych wystąpień, były wartości religijne. Niemal każdy przywódca odnosił się do nich pozytywnie, doceniając ich rolę w kształtowaniu człowieka oraz społeczeństwa. Znaczna liczba pozytywnych odniesień do Kościoła świadczy o akceptacji jego działalności. Wszyscy badani politycy, którzy odnosili się do kwestii konkordatu, wypowiedzieli się o nim w pozytywnym świetle, tłumacząc konieczność jego zawarcia oraz przestrzegania wyznaczonych w nim norm. Przywódcy SLD (L. Miller, J. Oleksy) oraz PSL (J. Kalinowski) opowiadali się za świeckością państwa i szerokim rozdziałem kompetencji na linii Kościół-państwo. Jest to teza popierająca stanowiska partii lewicowych, które dążą do neutralności religijnej państwa.

Dla lepszego zrozumienia tych deklaracji oraz stosunku przywódców partyjnych do kwestii religii i poszczególnych tematów warto przywołać przykładowe wypowiedzi. Pozwoli to na przybliżenie tytułowych postaw, a także deklaracji poszczególnych przywódców.

Pierwszym analizowanym politykiem jest J. Kaczyński, który w pozytywny sposób wypowiada się na temat relacji Kościoła z państwem, ma też pozytywny stosunek do samej instytucji Kościoła. Ponadto niezwykle istotną rolę odgrywają dla niego wartości religijne. Kwestie wartości chrześcijańskich Kaczyński postrzegał w następujący sposób:

„Są one wartościami najbardziej autentycznymi, najbardziej fundamentalnymi dla naszej kultury i dla naszych, przynajmniej postulowanych, postaw. I właśnie w imię tych wartości, w imię tego, by nie kontynuować praktyki poprzedniego ustroju, w którym niby miały one prawo legalnie funkcjonować, ale w rzeczywistości były jakby odsuwane na margines, wraz z instytucjami mającymi ich strzec i wcielać je w życie,

jesteśmy jednak za tym, by zgodnie z przekonaniem zdecydowanej większości naszego społeczeństwa formuła religijna przysięgi była formułą główną [...]”²¹.

W powyższych słowach dochodzi do utożsamienia wartości chrześcijańskich z podstawą polskiej kultury. J. Kaczyński przedstawia następujące stanowisko:

„Otóż zwykły zdrowy rozsądek każe widzieć, że w Polsce na skutek takiego biegu historii, jaki mieliśmy, to jest faktem, którego nie zmienimy, jest jeden znany, przynajmniej znany ogromnej większości społeczeństwa, system wartości. To jest ten system wartości, który w tym czy innym sensie wyrasta z tego systemu, nazwijmy go ścisłym, którego depozytariuszem jest Kościół. W Polsce nie ma, w sensie społecznego funkcjonowania, żadnego innego systemu wartości. Każdy, kto ten system atakuje, w gruncie rzeczy zmierza ku konstrukcji nihilistycznej”²².

J. Kaczyński odnosił się także pozytywnie do samej instytucji Kościoła:

„Kościół jest także w pewnym swoim wymiarze instytucją społeczną [...]. Kościół jest depozytariuszem jedyne, powszechnie znanego i na ogół przynajmniej deklaratywnie przestrzegane systemu wartości. Polska jest państwem pod tym względem niemalże jednolitym. Godzić w tę instytucję to godzić w fundamenty polskiego życia narodowego”²³.

Słowa te jednoznacznie potwierdzają pozytywny stosunek polityka do Kościoła. Kaczyński, stwierdzając, że atakowanie Kościoła jest *de facto* sprzeczne z interesami narodu, pokazuje jasne stanowisko w tej sprawie, także odnośnie do zapisów w preambule konstytucji²⁴.

²¹ Wypowiedź z dnia 16.10.1992 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata1.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

²² Wypowiedź z dnia 26.02.2003 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

²³ Wypowiedź z dnia 19.07.2006 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata5.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

²⁴ „Otóż w tym wypadku mamy do czynienia z jednym niesłychanie ważnym pominięciem; to pominięcie dotyczy tradycji chrześcijańskiej. Wedle autorów projektu konstytucji Europa powstawała, kształtowała się, stworzyła pewną jakość kulturową. [...] Bo przecież Europa nie jest tylko pojęciem geograficznym; jest pojęciem kulturowym, jest także pojęciem coraz bardziej politycz-

Kolejnym analizowanym politykiem jest D. Tusk. Jego powściągliwe odniesienia do religii skutkują trudnościami w precyzyjnym scharakteryzowaniu jego stanowiska wobec aspektów religijnych. Mimo to można odnaleźć stwierdzenia tego polityka, które pozytywnie odnoszą się do działalności Watykanu czy wartości religijnych. Dobre relacje ze Stolicą Apostolską można utożsamić z przywołaniem papieża Jana Pawła II:

„To było prawie 10 lat temu, w czerwcu, tu, w parlamencie. Jan Paweł II mówił wtedy: «Przy okazji dzisiejszego spotkania pragnę raz jeszcze wyrazić moje uznanie dla podejmowanych konsekwentnie i solidarnie wysiłków, których celem od chwili odzyskania suwerenności jest poszukiwanie i utrwalanie należnego i bezpiecznego miejsca Polski w jednoczącej się Europie i świecie. Polska ma pełne prawo, aby uczestniczyć w ogólnym procesie postępu i rozwoju świata, zwłaszcza Europy. Integracja Polski z Unią Europejską jest od samego początku wspierana przez Stolicę Apostolską. Doświadczenie dziejowe, jakie posiada naród polski, jego bogactwo duchowe i kulturowe mogą skutecznie przyczynić się do ogólnego dobra całej rodziny ludzkiej, zwłaszcza do umocnienia pokoju i bezpieczeństwa w Europie»”²⁵.

Z kolei zagadnienie stosunku do wartości religijnych odnaleziono w następującym przemówieniu:

„Jesteśmy w tej mierze przywiązani także do naszych zapisów w obu deklaracjach ideowych. Sięgamy także do tradycji chrześcijańskiej w sposób nowoczesny, ale nie oznacza to w żadnym wypadku rewolucji obyczajowej. Akurat w tej sprawie prawa

nym, w ścisłym tego słowa znaczeniu. Otóż Europa tego typu powstała bez chrześcijaństwa. Ktoś, kto po prostu zna historię Europy, musi powiedzieć jedno: to nieprawda, to oczywista nieprawda. To pominięcie oznacza po prostu powiedzenie nieprawdy historycznej. Z faktem, że to jest nieprawda, musi się zgodzić, jeżeli jest intelektualnie uczciwy, nawet zaciekle ateista, bo fakty są po prostu faktami. Otóż to pominięcie ma charakter, można powiedzieć, głęboko ideologiczny. To jest pominięcie wskazujące na ideologizację tego aktu. Jest to konstytucja sformułowana w imię i na podstawie pewnej ideologii; ideologii antychrześcijańskiej, która jest w oczywisty sposób sprzeczna z tym, z czym mamy do czynienia w Polsce”. Wypowiedź z dnia 18.09.2003 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

²⁵ Wypowiedź z dnia 01.04.2008 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

strona nie może mieć przecież żadnych wątpliwości. Nigdy partii rządzącej dzisiaj koalicji nie dawały najmniejszego powodu, aby budzić w tej kwestii jakieś emocje czy atmosferę dwuznaczności [...]”²⁶.

Powyższe słowa pozytywnie odnoszą się do wartości religijnych. D. Tusk w imieniu swojego ugrupowania deklaruje postępowanie zgodne z kanonem wartości chrześcijańskich.

W przypadku E. Kopacz można odnaleźć tylko jedno wystąpienie, w którym odnosi się do relacji Kościół-państwo:

„Czym jest w istocie zasada pomocniczości wprowadzona przez katolicką naukę społeczną? Najkrótszym skrótem zasady pomocniczości jest hasło: tyle państwa, ile koniecznie potrzeba, tyle wolności, ile można. A więc polega ona na tym, że różne instytucje społeczne, a przede wszystkim struktury państwa nie powinny wyręczać osób w wypełnianiu ich zadań i aktywności. Instytucje te mogą interweniować jedynie wtedy, gdy niezbędna jest pomoc, by zadania społeczne wypełnić w możliwie najlepszy sposób”²⁷.

Kolejnym politykiem, którego analiza wystąpień przyniosła efekty w postaci prezentacji stanowiska w kwestiach religijnych, jest W. Pawlak. Przywódca PSL pozytywnie odnosił się do relacji z Watykanem oraz ratyfikacji konkordatu²⁸, co dokumentują słowa:

„Stosunki ze Stolicą Apostolską zajmują z oczywistych względów szczególne miejsce. Rząd tworzy warunki do najlepszego ich rozwoju. Doceniając rolę Kościoła katolickiego w Polsce i względy historyczne, w najbliższej przyszłości w porozumieniu z przedstawicielami Stolicy Apostolskiej podejmiemy niezbędne kroki do pomyślnego zakończenia procesu

²⁶ Wypowiedź z dnia 24.11.2007 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

²⁷ Wypowiedź z dnia 16.12.2004 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

²⁸ „Z bardzo ważnych, poważnych problemów bardzo pięknie została tutaj wspomniana przez pana premiera sprawa dotycząca Kościoła. Mówię o tym z pełnym poparciem dla pana premiera, bo Kościół jest ostoją wartości podstawowych, ale też z prośbą o większą koordynację służb, instytucji podległych państwu, bo tak się niestety smutno złożyło, że pod tymi rządami na ten Kościół wypłynęło strasznie dużo jadu z różnych tajnych instytucji [...]”. Wypowiedź z dnia 19.07.2006 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata5.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

ratyfikacji podpisanego już konkordatu. Rząd będzie kontynuował prace nad uregulowaniem statusu prawnego innych Kościołów”²⁹.

Następnym politykiem, który w pewnych aspektach przedstawił swoje stanowisko, jest J. Kalinowski. Przywódca ten neutralnie odnosi się do relacji Kościół-państwo, chcąc utrzymać świeckość struktur administracyjnych:

„Podczas spotkania w Kielcach pan przewodniczący Aleksander Kwaśniewski, lider Sojuszu Lewicy Demokratycznej, wyliczając różnice między koalicjantami powiedział, że Polskie Stronnictwo Ludowe nie chce rozdziału Kościoła od państwa. To jest nieprawda. W dokumentach programowych z III Kongresu Polskiego Stronnictwa Ludowego jest zapis o świeckości państwa, o neutralności i autonomii państwa i Kościoła [...]”³⁰.

Kwestię wartości religijnych Kalinowski często utożsamiał z aspektami historycznymi. Według niego wartości chrześcijańskie stanowiły filar, który zbudował naród polski:

„Aż trzykrotnie w tym stuleciu podejmowaliśmy trud odbudowy naszej państwowości i w końcu nam się udało. Udało się dlatego, że pomimo strat, klęsk i zniewolenia cały czas trwaliśmy i wytrwaliśmy jako naród, zachowując naszą ziemię, język, wiarę i tradycję przodków. Nasze tysiącletnie doświadczenia dowodzą więc, że najważniejsza jest narodowa tożsamość budowana na tradycjach narodowych, chrześcijańskich i ludowych, i że strzec jej trzeba jak żrenicy oka [...]”³¹.

Stanowisko w poszczególnych kwestiach zajmuje też J. Piechocki. Polityk ten pozytywnie odnosił się do instytucji Kościoła:

„Chciałbym bardzo serdecznie podziękować kościołom, a szczególnie duchownym Kościoła katolickiego za wielką akcję promującą i wzywającą także i w tym wymiarze do pełnego człowieczeństwa i braku agresji w stosunku do bliźniego.

²⁹ Wypowiedź z dnia 08.11.1993 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata2.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

³⁰ Wypowiedź z dnia 15.02.1995 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata2.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

³¹ Wypowiedź z dnia 29.04.2000 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata3.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

Podkreślam, że mamy wielu partnerów, ale jeśli ta edukacja ma być powszechna, musi być prowadzona wszędzie³².

Niestety, trudno stwierdzić, jakie stanowisko Piechociński przyjmował w innych analizowanych aspektach. Wynika to z braku bezpośrednich odniesień do tych elementów.

Politykiem, który często poruszał aspekty religijne, niekoniecznie w pozytywnym sensie, jest L. Miller. Przywódca SLD dużo uwagi poświęcał instytucjonalizacji stosunków pomiędzy państwem a Kościołem. Konieczność rozdziału tych dwóch podmiotów przedstawił w następujący sposób:

„Nowoczesne, przyjazne ludziom państwo europejskie nie jest uwikłane w spory światopoglądowe, nie jest w nich stroną. To państwo laickie, skutecznie gwarantujące wolności wszystkich swoich obywateli, państwo, w którym prawo nie jest wprzęgane w służbę jakiegokolwiek światopoglądu, jakichkolwiek partii czy norm wyznaniowych, państwo, w którym stosunek do religii nie stwarza ani przywilejów, ani dyskryminacji, państwo, w którym godność kobiety jest szanowana, a świadomemu macierzyństwu nie stawia się ustawowych przeszkód³³.

Kwestię stosunku do instytucji Kościoła, a także wartości religijnych Miller przedstawił następująco:

„Polska współczesna lewica ostatecznie i nieodwołalnie odrzuciła antyreligijność i programową ateizację społeczeństwa. Odrzucamy hasło: religia jest opium dla ludu. Potępiamy stosowane w przeszłości praktyki ideologicznej i politycznej walki z Kościołem. Potępiamy ograniczenia praw i swobód ludzi wierzących. Dostrzegamy, szanujemy i akceptujemy rolę religii w życiu polskiego społeczeństwa. Wiele polskich rodzin, które opierają swoją życiową drogę na wierze, znajduje w niej wzory postępowania, źródła siły i moralnej równowagi. Podtrzymywanie przez prawicę stereotypu stawiającego w opozycji lewicowość i wiarę nie ma racji bytu. Jest jedynie rozpaczliwą próbą zatrzymania czasu³⁴.

³² Wypowiedź z dnia 26.07.2005 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf> [dostęp: 10.04.2017].

³³ Wypowiedź z dnia 10.11.1997 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata3.nsf> [dostęp: 12.04.2017].

³⁴ Wypowiedź z dnia 12.12.1997 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata3.nsf> [dostęp: 12.04.2017].

Stanowisko to należy potraktować jako neutralne, ponieważ nie odnajdujemy tu słów krytyki, jak i pochwał podejmowanych aspektów³⁵.

Ostatnim przywódcą, którego wypowiedzi dotyczą zagadnień związanych z religią, jest J. Oleksy. Kwestię stosunku do wartości religijnych polityk ten przedstawił następująco:

„Wspomniałem o tym na początku, że do lewicy polskiej z jej winy i w wyniku jej aktywności wiele lat temu przyłączyła etykieta urzędowego zwalczania religii i Kościoła, bo tak było, przynajmniej na początku istnienia PRL. Był to, moim zdaniem, wielki błąd historyczno-narodowy tej formacji, ale to zostało w pamięci. Mogę tylko apelować, by nie traktować jako ciągłości historycznej tego, co wtedy się stało i trwało długo, i dzisiejszej lewicy i socjaldemokracji. Chcemy być socjaldemokracją nowoczesną i europejską, bez tej etykiety urzędowego ateizmu, państwowego ateizmu i programowego zwalczania religii, bo nie jest to dzisiaj celem programowym lewicy polskiej, postkomunistycznej, postpezetpeerowskiej, socjaldemokratycznej”³⁶.

Polityk chce zerwać z wizerunkiem partii lewicowej jako antyreligijnej. Oznacza to, że stosunek do wartości chrześcijańskich staje się neutralny i na próżno szukać ich pochwał³⁷. J. Oleksy opowiada się za

³⁵ W tym samym przemówieniu L. Miller przedstawia stanowisko w sprawie konkordatu: „SLD nie jest zatem przeciwny konkordatowej formule regulowania stosunków państwa polskiego ze Stolicą Apostolską. Zgłaszamy jednak poważne zastrzeżenia do przepisów przedłożonego konkordatu. Nasz spór nie jest opowiedzeniem się za czy przeciw religii, za czy przeciw Kościołowi. Jest sporem o charakter państwa, zakres praw i wolności obywatelskich, poszanowanie praw mniejszości. To są poważne, a nie wydumane problemy. Polska jest bowiem dobrem wspólnym, a więc dobrem wszystkich obywateli. Uważamy, że tolerancja jest wartością, a każdy obywatel ma prawo do swoich poglądów, swojej wiary lub bezwyznaniowości. Państwo zaś, właśnie jako dobro wspólne, powinna zachowywać wobec postaw światopoglądowych swoich obywateli pełną neutralność, nie dzieląc ich na lepszych i gorszych”. Tamże [dostęp: 12.04.2017].

³⁶ Wystąpienie z dnia 25.04.1992 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata1.nsf> [dostęp: 12.04.2017].

³⁷ Kolejna wypowiedź polityka dotyczy relacji państwa z Kościołem oraz stosunku do konkordatu: „W interesie kraju, przy pełnym poszanowaniu konstytucyjnych zasad wolności sumienia i równoprawności wyznań, strzec będziemy dobrych stosunków między neutralnym w sprawach religii państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi. Jest oczywiste, że niezależne i autonomiczne w swej misji religijnej i społecznej Kościoły i związki wyznani-

rozdziłem Kościoła od państwa oraz laicyzacją struktur administracyjnych. By tego dokonać, za niezbędną uznaje ratyfikację konkordatu. W związku z tym stosunek do tego dokumentu można określić jako pozytywny.

Podsumowanie

Należy przede wszystkim stwierdzić, że problematyka szeroko rozumianej religii jest rzadko poruszana przez przywódców partii. Odniesienie się do tego zagadnienia w 62 wypowiedziach spośród 3795 ukazuje marginalne zainteresowanie tym problemem. Dane pokazują również, że problematyka ta była zdecydowanie częściej poruszana w 90. latach XX wieku niż później.

W ujęciu liczbowym o kwestiach związanych z religią częściej niż przywódca PiS (8 odniesień) i PO (6) wypowiadali się liderzy SLD (28) oraz PSL (20). W kontekście zachowania proporcji do ogólnej liczby wypowiedzi rezultaty można uszeregować w następujący sposób: PiS (2%), SLD (1,87%), PSL (1,51%), PO (1%). Można więc ostrożnie postawić tezę, że o kwestiach religijnych częściej debatują partie prawicy i lewicy niż centrum.

Przywódcami, którzy najczęściej odnosili się do aspektów religijnych, byli J. Oleksy (13 wystąpień – 5,8% ogółu jego wypowiedzi) oraz L. Miller (11 – 2,6%). Brak odwoływania się do kwestii religii dotyczyło pięciu przywódców partyjnych: L. Kaczyńskiego, M. Płażyńskiego, R. Bartoszcze, J. Wojciechowskiego, K. Janika. Najczęściej poruszanymi zagadnieniami spośród tematów związanych z religią okazały się wartości religijne (21 razy) oraz relacje Państwo-Kościół (17), najrzadziej natomiast relacje z Watykanem (2).

Analiza jakościowa wskazuje, że przywódcy partii odnosili się zasadniczo pozytywnie bądź neutralnie do kwestii związanych z religią. Pozytywny stosunek przejawiali głównie przywódcy PiS, PO oraz PSL. Natomiast neutralnym, nie zaś negatywnym (zwalczającym) stosunkiem werbalnym wykazywali się przywódcy SLD.

Podsumowując można stwierdzić, że powyższa analiza dostarcza nowej wiedzy oraz stanowi dobry punkt wyjścia do dalszych

we nie uczestniczą we władzy politycznej w państwie. Nie może to być jednak przeszkodą do współpracy w sprawach dobra wspólnego. Rząd zrobi wszystko, co niezbędne i zależne od niego, aby bez niepotrzebnej zwłoki spełnione zostały warunki do podjęcia przez Wysoką Izbę rozstrzygnięć związanych z ratyfikacją konkordatu". Wystąpienie z dnia 03.03.1995 roku, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata2.nsf> [dostęp: 12.04.2017].

analiz. W przyszłości należałoby przede wszystkim poszerzyć materiał o następne partie polityczne, co pozwoliłoby poznać poglądy większej liczby przywódców i stanowiłoby materiał porównawczy dla innych opracowań.

~•~

MACIEJ HARTLIŃSKI, JAKUB KLEPAŃSKI

Stanowiska i deklaracje przywódców partii politycznych w Polsce wobec religii

Streszczenie

Celem opracowania jest analiza porównawcza wypowiedzi sejmowych, wygłoszonych przez przywódców partii politycznych w Polsce odnośnie do religii. Zakres merytoryczny obejmuje cztery główne partie polityczne (PiS, PO, PSL, SLD) oraz ich 15 przywódców, wypowiadających się w Sejmie RP w latach 1991-2015. Należy stwierdzić, że problematyka szeroko rozumianej religii jest rzadko poruszana przez przywódców partii, na co wskazują 62 wypowiedzi spośród 3795. W ujęciu liczbowym o kwestiach związanych z religią częściej niż przywódcy PiS (8 odniesień) i PO (6) wypowiadali się liderzy SLD (28) oraz PSL (20). Przywódcami, którzy najczęściej odnosili się do aspektów religijnych, byli J. Oleksy (13 wystąpień – 5,8% ogółu jego wypowiedzi) oraz L. Miller (11 – 2,6%). Brak odwoływania się do kwestii religii dotyczy pięciu przywódców partyjnych: L. Kaczyńskiego, M. Płażyńskiego, R. Bartoszcze, J. Wojciechowskiego, K. Janika. Analiza jakościowa pokazała, że przywódcy partii odnosili się zasadniczo pozytywnie bądź neutralnie do kwestii związanych z religią. Pozytywny stosunek przejawiali głównie przywódcy PiS, PO oraz PSL. Natomiast neutralny, nie zaś negatywny (zwalczający) stosunek werbalny cechował przywódców SLD.

Słowa kluczowe: dyskurs polityczny, partie polityczne, przywódcy polityczni, religia, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej.

MACIEJ HARTLIŃSKI, JAKUB KLEPAŃSKI

Leaders of political parties in Poland on religious issues - their stance and declarations

Abstract

This is a comparative study of the parliamentary utterances delivered by fifteen different leaders of the four main political parties

in Poland (PiS, PO, PSL, SLD) on matters relating to religion in the years 1991-2015. Religion as such rarely made it into their sphere of interest, judging from the frequency of their remarks on it (62 out of total 3,795). Most instances belong to the politicians from SLD and PSL (28 and 20 times respectively). Leaders of PiS and PO mentioned religion 8 and 6 times respectively. Among leaders most often touching on aspects relating to religion were J. Oleksy (13 times, amounting to 5,8% of his parliamentary utterances) and L. Miller (11 times, that is, 2,6 of his total utterances). Five leaders, namely L. Kaczyński, M. Płażyński, R. Bartoszcze, J. Wojciechowski and K. Janik did not mention religion at all. Analysis of the remarks on religion by political leaders indicates their generally positive or neutral attitude to religious issues. The positive utterances would come mostly from the leaders of PiS, PO and PSL. Leaders of SLD would rather express their neutral attitude, and not a negative, or hostile one.

Keywords: political leaders, political parties, religion, political discourse, Polish Parliament (Seym).